

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BÜYÜME BEKLENTİLERİ

HAZIRLAYAN

26.01.2015

Yrd. Doç. Dr. Emine TAHSİN

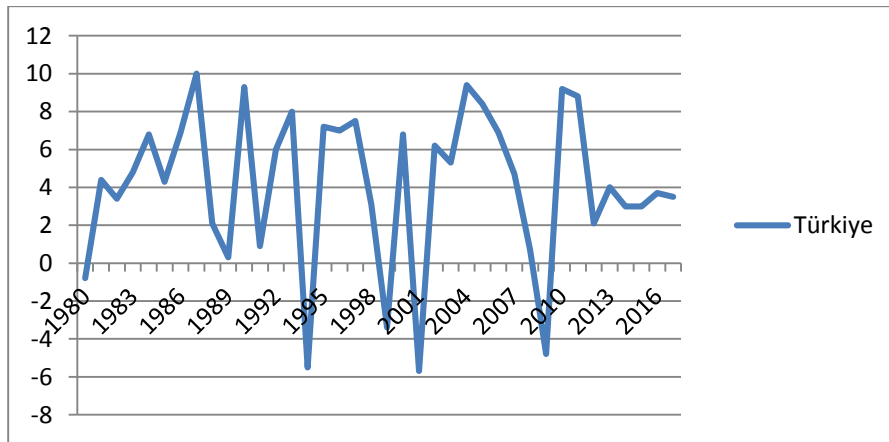
RAPOR

Türkiye ekonomisinde büyüme beklentileri

Türkiye ekonomisinde 2001 krizinin ardından gerçekleşen büyüme patikası son 20 yılın ortalama büyüme oranları karşılaştırıldığında “farklı” bir döneme işaret etmektedir.

Şekil 1’de de görüleceği üzere, 1990-2002 yılları arasında ortalama büyüme oranı yüzde 3.6 oranında gerçekleşirken, 2002-2006 yılları arasında ortalama büyüme hızı yüzde 7.2 oranında, 2007-2013 döneminde ortalama büyüme hızı ise yüzde 3.5 oranında gerçekleşti. 2008’de Dünya ekonomisinin girdiği yeni kriz döngüsüne koşut olarak büyüme oranında ani bir düşüş yaşanırken buna 2010’da hızlı bir toparlama sürecinin eşlik ettiği görülmektedir. Bununla birlikte 2010’un ardından gerçekleşen büyüme oranlarının ortalaması 2002-2006 ortalamasının altında kalmıştır. Özellikle 2010-2011 dönemi; 2008’in ardından hızlı iyileşme dönemini, sonraki süreç, 2012-2014 arası yıllar ise büyüme oranlarında yavaşlama eğilimini temsil etmektedir.

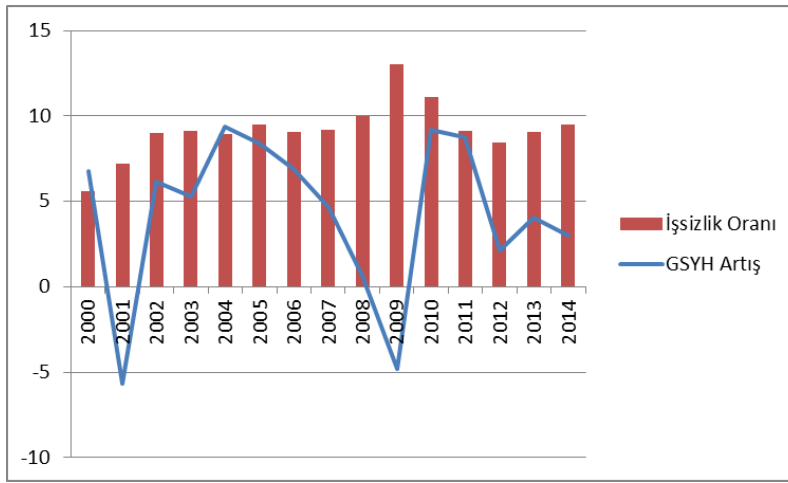
Şekil 1: Sabit fiyatlarla GSYH oranları (IMF WEO, Ekim 2014)¹

¹ 2014-2016 arası dönem IMF WEO beklentileri

Bununla birlikte 2001 sonrası dönem; Türkiye’de büyümenin kaynakları, büyüme ile birlikte istihdam yaratılıp yaratılmadığı diğer yandan büyüme ile birlikte eşitsizliklerin giderilip giderilemediği tartışmaları ile eşanlı olarak ilerlemektedir. Şekil 2’de de görüleceği 2001 krizinin ardından büyüme oranlarındaki hızlı artış sürecine rağmen işsizlik oranı düşüş eğilimine girememiş 2014 itibari ile yüzde 10 düzeyine yaklaşmıştır.²

Şekil 2: GSYH Büyüme Oranı (Sabit Fiyatlarla) ve İşsizlik Oranı(IMF WEO, Ekim 2014)³

Şekil 3’te de görüleceği üzere Türkiye’de büyüme oranlarındaki artış aynı zamanda “yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelerde” gerçekleşen büyüme oranları ile paralel bir seyir izlemektedir. Hatta belli dönemlerde Türkiye’deki büyüme oranlarının “yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler” ortalamasının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 2002-2006 yılları arasında ve de 2008 krizinin ardından girilen hızlı iyileşme süreci bu eğilimi ortaya koymaktadır. Bununla birlikte 2012-2014 döneminde Türkiye’deki büyüme oranlarındaki düşüşün “yükselen piyasalar ve de gelişmekte olan ülkelerin” ortalamasının altında olduğu görülmektedir.

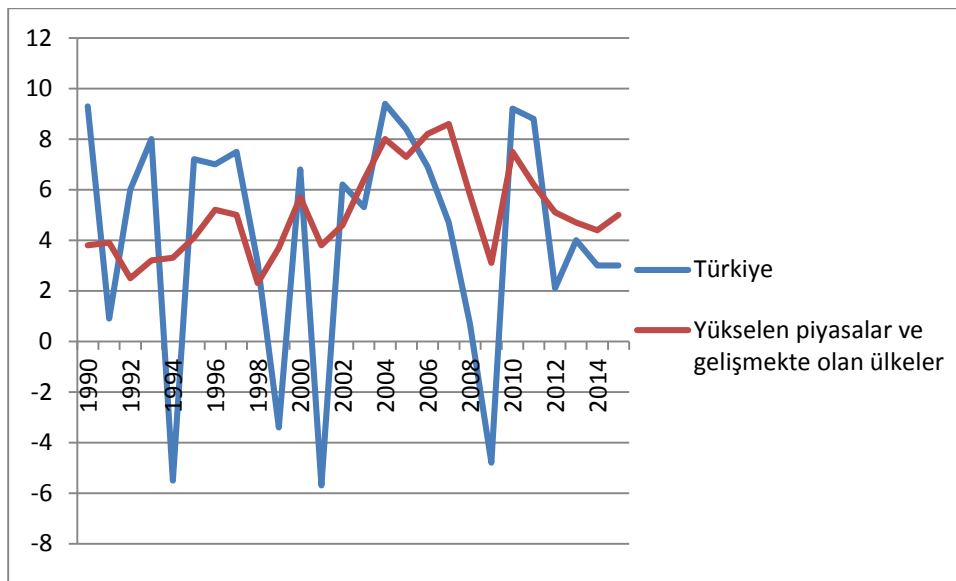
1990’ların sonunda yaşanan finansal krizlerin ardından, gelişmiş ülkeler(başta ABD, AB, Japonya olmak üzere) genişlemeci para politikalarına yönelirken, söz konusu süreç savaş sonrası dönemde sermaye akımlarında ortaya çıkan üçüncü canlanma dönemi (Akyüz, 2002) olarak da adlandırılmaktadır. Türkiye’nin de dahil olduğu “yükselen piyasalar” adı altında sınıflandırılan ekonomilere yönelik kısa vadeli sermaye akımları (artan oranlarda) büyüme oranlarındaki artışın temel nedeni olarak gösterilmektedir. Diğer yandan kısa vadeli sermaye akımlarına bağlı olarak cari işlemler açığının

² Söz konusu verilerde 2014 ile ilgili veriler IMF beklentilerini içermektedir. TÜİK 2014 Ekim işsizlik verisi IMF beklentilerinin üzerinde yüzde 10.4 olarak açıklanmıştır.

³ 2014-2016 arası dönem IMF WEO beklentileri

artması vb. kırılganlıklar, söz konusu büyüme sürecine eşlik etmektedir. Bununla birlikte 2013'ün ikinci yarısından itibaren FED'in tahvil alım programında azaltmaya gidebileceğini açıklaması ve ardından faiz oranında indirim gitmesi ile birlikte söz konusu döngünün "sonuna" gelindiği dillendirilmektedir. Önümüzdeki süreçte aşırı değerli kur politikası ile kısa vadeli sermaye akımlarına bağlı büyüme sürecinin yavaşlama eğilimine girmesi öngörülmektedir.

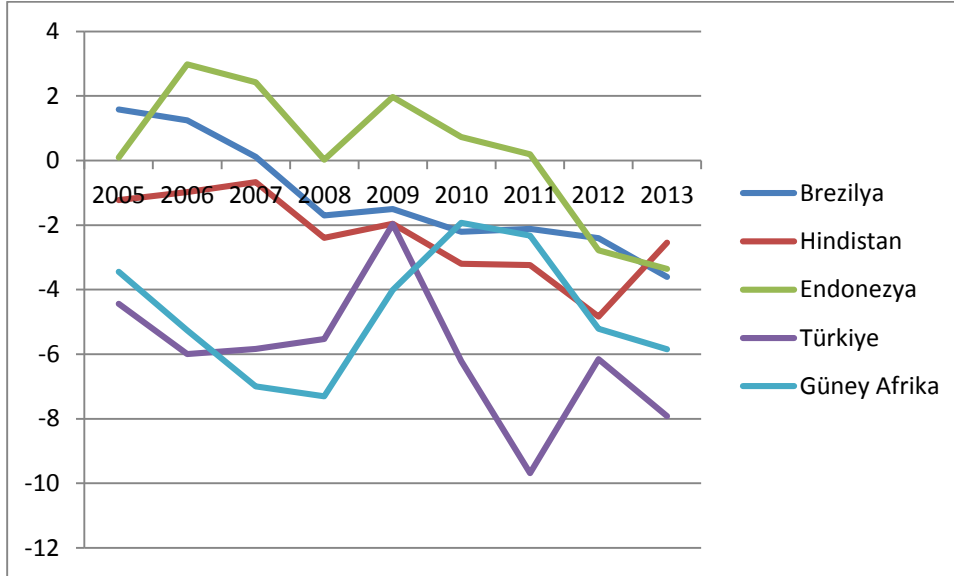
Şekil 3: Sabit fiyatlarla GSYH büyüme oranları (IMF WEO, Ekim 2014)

Türkiye 2008 krizinin ardından elde edilen hızlı iyileşme sürecine rağmen 2013 yılında Morgan Stanley tarafından "kırılgan beşli" (Türkiye, Brezilya, Hindistan, Güney Afrika ve Endonezya) olarak sınıflandırılan ülkeler arasında yer almaktadır. Büyüme oranlarının kısa vadeli sermaye akımlarına bağımlı yapısına dikkat çekilmekte, cari işlemler açığı ile dış finansmana bağımlı yapı öne çıkmaktadır. Türkiye ekonomisi ile BRİC(Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ülkeleri ile yapılan karşılaştırmalarda da "cari işlemler açığı" ve de "enerji bağımlılığı" Türkiye ekonomisinin aşıl topuğu olarak tanımlanmaktadır (Öniş ve Yılmaz, 2013)

Şekil 4'te kırılgan beşli arasında yer alan ülkelerin GSYH oranla cari işlemler dengesi verilmektedir. Bu başlıkta Türkiye'nin diğer ülkelere oranla daha fazla açık verdiği görülmektedir.

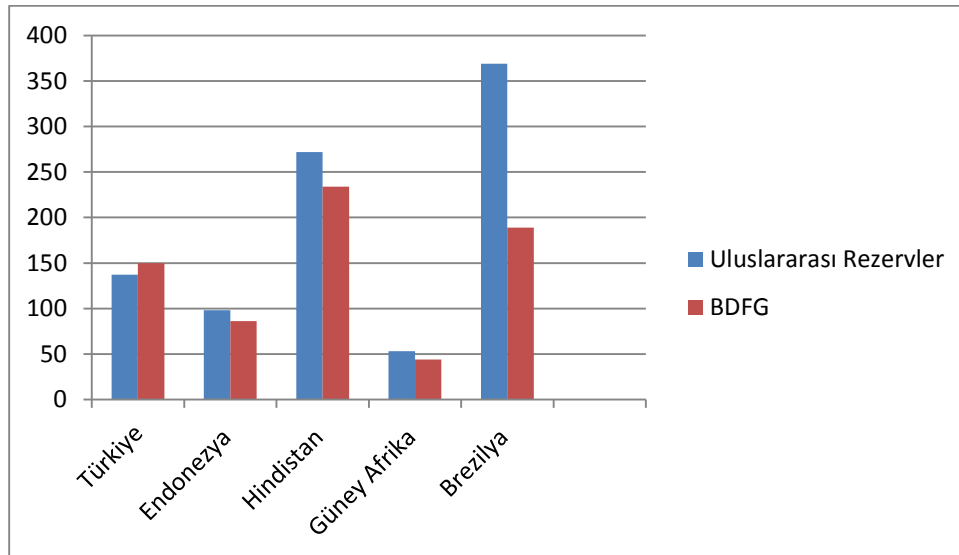
Şekil 4: Kırılgan Beşli Cari İşlemler Dengesi (GSYH Oranı, % IMF WEO, Ekim 2014)

Yine Şekil 5'te görüldüğü üzere uluslararası rezervler ve de brüt dış finansman gereksinimi karşılaştırıldığında Türkiye ekonomisinin dış borçlanma gereksiniminin yüksek olduğu görülmektedir. Bu özellik Şekil 5'te yer alan ülkelerin risklere daha açık olması şeklinde yorumlanmaktadır.

Şekil 5: Kırılgan Beşli Dış Finansman Gereksinimleri⁴

(2013, 3. Çeyrek, Milyar Dolar,)⁵

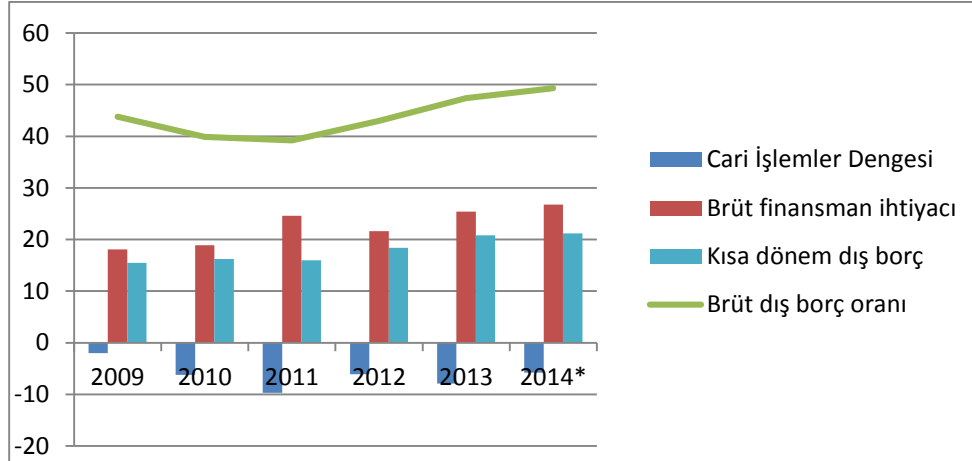

⁴ Brüt dış finansman gereksinimi; bir ülkenin döviz rezervleri o ülkenin kısa vadeli dış borcuna ve cari işlemler açığının o yıldaki düzeyine oranlanarak hesaplanmaktadır.

⁵ <http://www.ft.com/m/html/expandable-picture.htm?d=false>

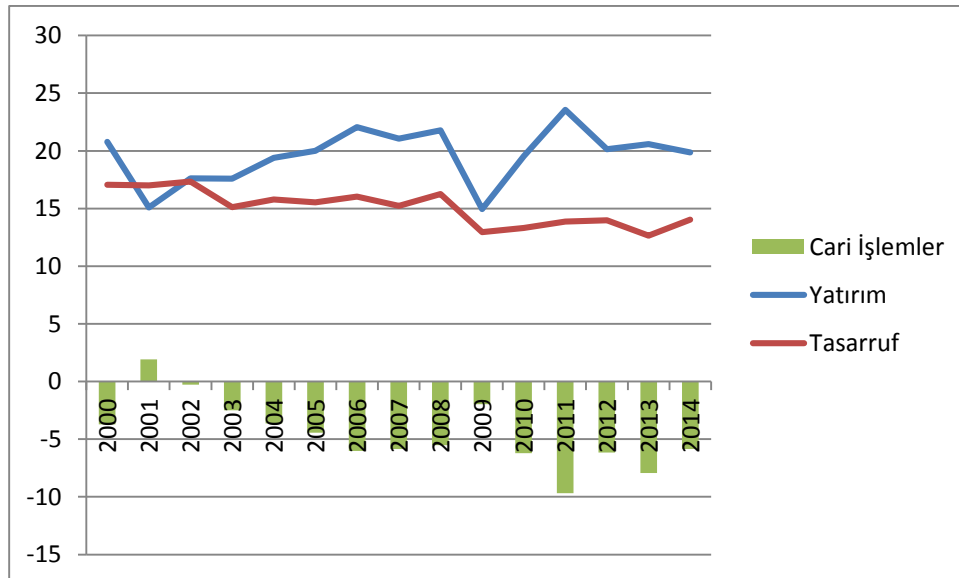
Diğer yandan kırılğan beşli arasında sınıflandırılan Türkiye'nin özellikle 2008 krizinin ardından elde edilen hızlı iyileşmeye rağmen 2011 sonrası dönemde gerek büyüme oranında yavaşlama gerekse dış borç gereksinimindeki artış dikkat çekmektedir(Şekil 6).

Şekil 6: Türkiye Ekonomisinde Cari İşlemler Dengesi ve Dış Borçlar(% , IMF WEO Ekim 2014)

IMF IV. Madde Konsültasyon Raporu'nda düşük tasarruf oranı ve de yatırımların dış finansmana bağlı olarak gerçekteşmesi nedeni ile Türkiye ekonomisinde üretim sürecinin dalgalı bir yapıya sahip olduğu ifade edilmektedir(bkz. Şekil 7). Türkiye'nin düşük tasarruf oranlarının Brezilya, Polonya ve Güney Afrika gibi ölkeler ile benzerlik göstermesine rağmen esas olarak dış sermaye akımlarına bağımlı yapısı, kur paritesindeki dalgalanmalar ve de başta Suriye ve Irak ile ilgili olmak üzere jeopolitik risklere dikkat çekilmektedir.

Şekil 7: Türkiye Ekonomisi Yatırım, Tasarruf ve Cari İşlemler Dengesi(GSYH Oranı %, IMF WEO, Ekim 2014)

2015 büyüme beklentilerinde revizyon

Türkiye ekonomisi 2014 yılının üçüncü çeyreğinde(10 Aralık 2014 TÜİK GSYH Bülteni) bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,7 ile beklentilerin oldukça altında bir büyüme kaydettiği görülmektedir. Buna ek olarak TÜİK'in 2014 Ekim ayında açıkladığı işsizlik oranının beklentilerin üzerinde yüzde 10,4 olarak gerçekleşmesi, enflasyonun hedeflenenin üzerinde gerçekleşmesi, kur paritesindeki dalgalanmalar ile TCMB faiz politikasına yönelik tartışmalar 2015 ile ilgili büyüme beklentilerinin yeniden gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Türkiye ekonomisi 2012 yılının son çeyreğinden bu yana çeyreklik bazda en zayıf büyüme performansı gösterirken(Bkz. Tablo 1), söz konusu veriler 2015 büyüme beklentilerinin gerçekçi olup olmadığı tartışmasını da beraberinde getirmiştir.

Tablo 1: Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Harcamalar Yöntemiyle GSYH (1998 fiyatlarıyla, TÜİK, 2014)

		Yıllık değişim (%) ⁽¹⁾					Yıllık
		Çeyrek					
		I	II	III	IV		
Gayri safi yurtiçi hasıla							
	2010	12.4	10.2	5.5	9.5	9.2	
	2011	12.6	9.3	8.7	5.2	8.8	
	2012	2.5	3.1	1.7	1.3	2.1	
	2013	3.6	4.2	4.0	4.6	4.1	
	2014	4.8	2.5	1.7			

(1) Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim yüzdesi

Yurt içi tüketim harcamalarının düşüş eğiliminde olduğu 2014 yılının ikinci ve üçüncü çeyreğinde “büyümenin sınırlarına” dayandığı görülmektedir.⁶ BDDK tarafından tüketici kredilerindeki artışı sınırlayıcı yönde alınan önlemler ve TCMB'nin Ocak ayı sonunda faiz oranlarında yaptığı artışın özel tüketim harcamaları üzerindeki etkisi üçüncü çeyrekte de devam etmiştir. 2000'li yıllarda büyümeye yüksek oranlarda katkı sunan yurt içi tüketim harcamalarının artış oranının azalması önümüzdeki dönemde söz konusu eğilimin tersine çevrilip çevrilemeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir. Bununla birlikte 2014'ün son çeyreğinde tüketim harcamalarının zayıf bir görünüm ortaya koyması beklenmektedir. 2015 beklentileri ise tüketim harcamalarının artması üzerine kuruludur.

Tablo 2'de görüldüğü üzere devletin nihai tüketim harcamaları ile nihai mal ve hizmet harcamaları büyümeyi artıran temel veriler arasında yer almaktadır. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış GSYH verileri değerlendirildiğinde, özel sektör yatırım harcamalarının üçüncü çeyrekte bir önceki

⁶ Tablo 2'de yer alan 2014 II. çeyrek ve III. çeyrek yerleşik hanehalklarının tüketim bir önceki yılın aynı çeyreğine göre -0.3 oranında gerçekleşmiş olup verilerdeki yuvarlama nedeni ile 0 olarak gösterilmiştir.

çeyreğe göre yüzde 2.6 oranında artmıştır. Söz konusu artış büyük ölçüde makine ve teçhizat yatırımlarındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Harcamalar Yöntemiyle GSYH (1998 fiyatlarıyla, TÜİK, 2014)⁷

		Yıllık değişim %				Yıllık Toplam
		I	II	III	IV	
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	2013	3.2	5.7	6.2	5.2	5.1
	2014	3.1	0.0	0.0		
Devletin nihai tüketim harcamaları	2013	9.0	6.1	1.7	7.9	6.2
	2014	9.8	4.3	7.3		
Gayri safi sabit sermaye oluşumu kamu+öz el	2013	0.4	3.4	5.3	7.4	4.2
	2014	-0.2	-3.5	-0.4		
Mal ve hizmet ihracatı	2013	4.6	-1.1	-4.3	0.6	-0.3
	2014	11.6	7.7	8.7		
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	2013	7.8	12.5	5.2	10.3	9.0
	2014	0.8	-4.4	-1.8		

İktisadi faaliyet kollarına göre sabit fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasıla (1998 fiyatlarıyla) ele alındığında, tarım sektörünün büyümeye katkısının azalmaya devam ettiği görülmektedir. Tarımsal üretimin üçüncü çeyrekte GSYH içindeki payı artmasına rağmen kuraklığın da etkisi ile 2007 yılının üçüncü çeyreğinden bu yana büyüme üzerindeki en yüksek negatif katkıyı bu çeyrekte yaptığı görülmektedir. GSYH'de en yüksek paya sahip olan hizmetler sektörü, en yüksek katkıyı yapmaya devam etmektedir. Bu dönemde sanayinin katkısı yüzde 0,6 inşaat sektörünün katkısı ise yüzde 0,1 oranında artmıştır.

Başlıca ihraç pazarlarından Rusya ve Irak'ta devam eden sorunlara rağmen özellikle Avrupa Birliği ve ABD pazarına ihracatın artması toplam ihracat artışının yılın üçüncü çeyreğinde de korunmasını sağlamıştır. Bununla birlikte petrol fiyatlarındaki düşüşün etkileri henüz üçüncü çeyrek verilerine yansımamakla birlikte altın ithalatındaki düşük oranda da olsa azalma, cari işlemler açığını azalmasını beraberinde getirmiştir. Rusya krizi ve de petrol fiyatlarındaki düşüşün etkilerinin önümüzdeki çeyrekteki büyüme verilerine yansımaları beklenmektedir.

Ancak 2014'ün son çeyreğinde Ruble'deki düşüş TL'yi de tetikleyerek yaklaşık yüzde 5 değer kaybetmesine neden olurken, TL'deki değer kaybı ile TCMB'nin enflasyon hedeflemesine yönelik

⁷ Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim yüzdesi

politikaları dikkate alındığında, ani değişimlerin ekonomide “şok “ etkisi yaratma potansiyelini artırdığı gözlemlenmektedir.

Bu koşullar altında Kalkınma Bakanlığı Ekim 2014’te Orta Vadeli Programda yer alan temel ekonomik büyüklüklere yönelik beklentileri yeniden revize etmiştir. 2014 büyüme hedefleri 2014 için yüzde 3.3, 2015 için yüzde 4.0, 2016 içinse yüzde 5.0 olarak açıklanmaktadır.(26 Aralık 2014, Ekonomik Görünüm)(Bkz .tablo 3)

Tablo 3: Türkiye Ekonomisinde 2014 ve 2015 Dönemine İlişkin Beklentiler

	OVP		IMF		DB	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Büyüme	3.3	4,0	3.0	3,0	3.1	3,5
TÜFE (yılsonu)	9.4	6,3	9.1	7,0	9.0	6,7
İşsizlik	9.6	9,5	9.5	10.4		
Bütçe Açığı(% GSYH)	-1.4	-1,1	-2.0	-1.7		
Cari Açık(%GSYH)	-5.7	-5,4	-5.8	-6.0	-5.6	-4,5

Kaynak: Orta Vadeli Program(Ekim 2014), IMF Türkiye IV. Madde Konsültasyon Raporu (Aralık 2014), Dünya Bankası Türkiye Düzenli Ekonomi Notu (Aralık 2014).

Dünya Bankası tarafından 15 Ocak 2014 tarihinde yayınlanan Küresel Ekonomik Beklentiler 2014 Raporu’nda da küresel ekonominin beş yıllık kriz sürecinden sonra başta gelişmiş ekonomilerdeki gelişmelerden sonra ivmelenmeye başladığı belirtilmektedir. 2014 yılında küresel ekonomik görünümün iyileşmeye başlayacağı beklentisi çerçevesinde raporda büyüme tahminleri bir önceki rapora göre yukarı yönlü revize edilerek yüzde 3’ten yüzde 3,2’ye yükseltildi. Ancak Dünya Bankası Türkiye için 2014 büyümesinin yüzde 3.1 oranına indirerek, 2015 beklentisini değiştirmede(bkz. Tablo 3).

Dünya Bankası’nın açıkladığı Türkiye Ekonomik Bilgi Notu’na göre yılın üçüncü çeyreği için açıklanan zayıf GSYH sonucu, yılsonu büyüme rakamının yüzde 3’ün biraz üzerinde gerçekleşebileceğini ifade edilmektedir. Ancak iç talebin diğer bileşenleri iyileşme sinyalleri vermesine rağmen üçüncü çeyrekteki yavaşlamanın büyük ölçüde stoklardaki azalmadan kaynaklandığı belirtilmektedir. Dünya Bankası uzmanlarına göre “Düşen petrol fiyatları sayesinde, Türkiye’nin 2015 yılında dış hesaplarında önemli bir yeniden dengeleme sağlamasını ve cari açığın GSYH’nin yüzde 4,5’i düzeyine, enflasyonun ise yüzde 6,7’ye inmesi” öngörülüyor.

IMF'nin Türkiye IV. Madde Konsültasyon Raporu'nda ise ihracat artışı, ve de kamu harcamlarına rağmen 2014'te büyümenin yavaşlama eğilimine dikkat çekilmekte 2014 'te seçimlere yönelik belirsizlikler ile jeopolitik gerilimlerin esas olarak belirleyici olduğu ifade edilmektedir. Küresel belirsizliklerle birlikte Türkiye'nin CDS(Credit Default Swap)⁸oranlarında artış, FED politikalarının seyri önümüzdeki dönemi belirleyecek olan temel olgular arasında sıralanmaktadır. IMF Raporu'nda, TL'nin 2014 yılında yüzde 15 oranında değer kaybettiği bununla birlikte TCMB'nin faiz politikasının ekonomiye itici ya da çekici yöndeki etkisinin zayıf olduğu ifade edilmektedir.

Sonuç olarak dış finansman ihtiyacına bağlı olarak gerçekleşen yatırımların sürdürülebilirliği, iç tüketime dayalı büyümenin sınırlarına gelip gelinmediği sorusu ile FED politikalarındaki değişikliğin etkileri 2015 yılında Türkiye'de büyümenin eğilimini belirleyecek başlıklar arasında yer almaktadır. Türkiye'nin diğer yükselen ekonomilere oranla düşük tasarruf eğilimi ile jeopolitik nedenlere bağlı dalgalanmalar ekonominin önündeki temel kırılmalıklar olarak tanımlanmaktadır. Yine 2015'in seçim yılı olması da beklentilerin belirlenmesine dahil edilen başlıca olgular arasında yer almaktadır.

⁸ Ülkelerin kredi borçlanma maliyetlerini artıran risk primi CDS (Credit Default Swap). "Batık Borçlar İçin Sigorta Primi" veya "Kredi İflas Takası Primi" olarak da tanımlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, Yılmaz. (2012) The Boom in Capital Flows Developing Countries: Will It Go Bust Again? *Ekonomi-tek*, 1(1): 69-96.

Dünya Bankası Türkiye (2014) “Dünya Bankası 2014 büyüme tahminini yüzde 3,1’e düşürürken, 2015 öngörüsünü koruyor, 23 Aralık 2014” <http://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2014/12/23/world-bank-lowers-2014-growth-estimate-for-turkey> (erişim tarihi 4 Ocak 2015)

Dünya Bankası Türkiye(2014) Türkiye Düzenli Ekonomi Notu(Aralık 2014), <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/turkey/tr-tren-dec-2014-tr.pdf> (erişim tarihi 2 Ocak 2015)

Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Ekonomisi Ekonomik Görünüm(26 Aralık 2014), http://www.hazine.gov.tr/File/?path=ROOT%2FDocuments%2FGenel+%C4%B0%C3%A7erik%2FEkonomi_Sunumu.pdf,

IMF(2014) IMF Turkey 2014 Article IV Consultation—Staff Report.(Türkiye IV. Madde Konsültasyon Raporu Aralık 2014), <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14329.pdf>, (erişim tarihi 4 Ocak 2015)

IMF WEO(2014) World Economic and Financial Surveys World Economic Outlook Database, Ekim 2014, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx> (erişim tarihi 15 Ocak 2015)

TÜİK GSYH Bültenleri, www.tuik.gov.tr

Orta Vadeli Program(2014), Orta Vadeli Program (2015-2017),<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Duyuru%20ve%20Haberler/Attachments/628/Orta%20Vadeli%20Program%20%282015-2017%29.pdf>, (erişim tarihi 4 Ocak 2015)

Öniş Ziya ve Kutlay M.(2013)”Rising Powers in a Changing Global Order: the Political Economy of Turkey in the Age of BRICs”, *Third World Quarterly*, [Volume 34,Issue 8](#), 2013.